

પાઠ : 2

સાપ અને મદારી

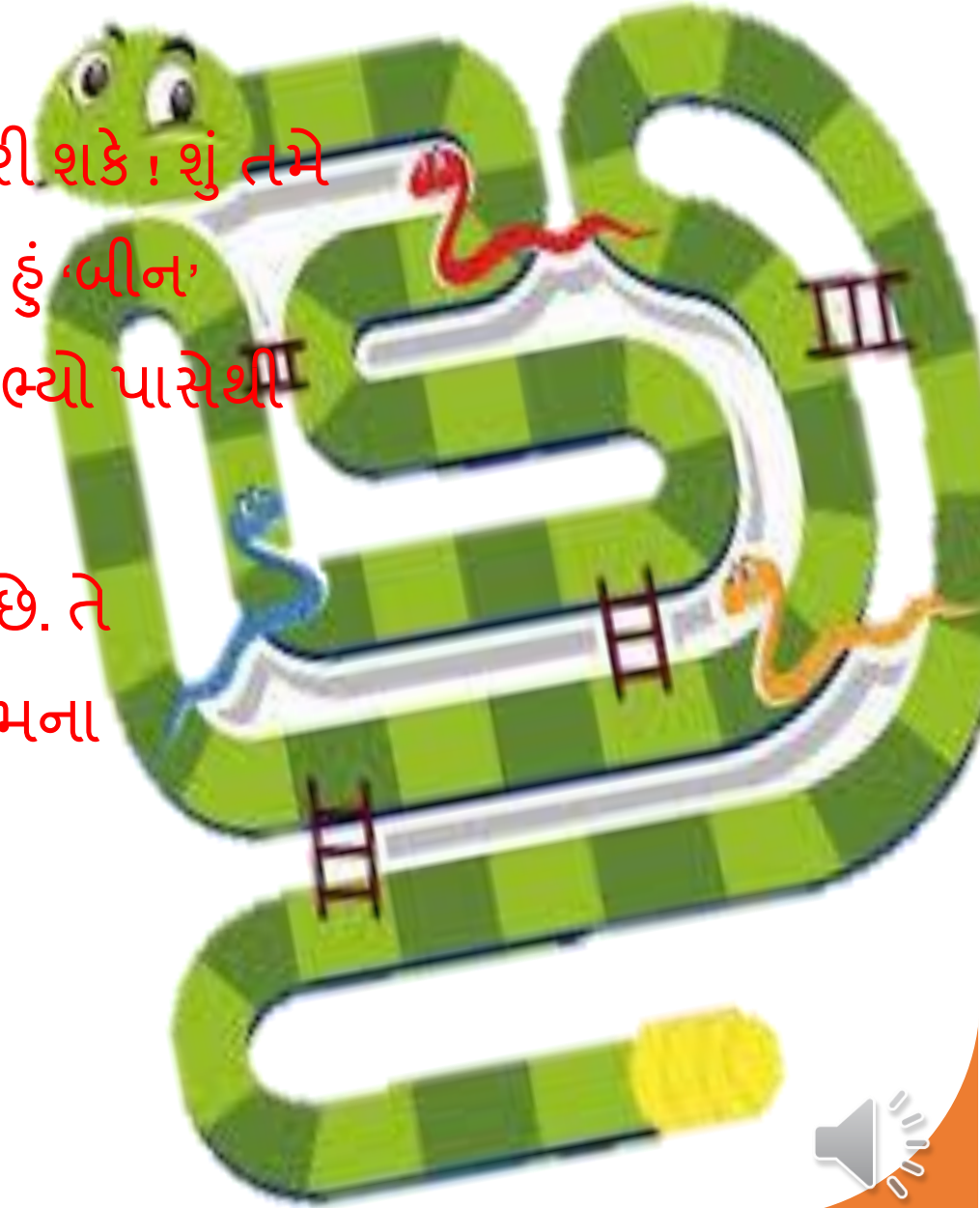

હું આર્યનાથ છું.

હું કંઈક એવું ખાસ કરી શકું છું કે જે તમારા માંથી કોઈ ના કરી શકે ! શું તમે જાણો છો ? હું 'બીન' વગાડી શકું છું. તમને અચરજ થશે. હા, હું 'બીન' વગાડી સાપને નચાવી શકું છું. મેં આ કલા મારા કુટુંબના સભ્યો પાસેથી શીખી છે. અમે લોકો 'કાલબેલિયા' તરીકે જાણીતા છીએ.

અમારા બધામાં મારા દાદા રોશનનાથજી ખૂબ જ પ્રખ્યાત છે. તે સરળતાથી ઘણા જેરી સાપ પકડી શકતા હતા. તે અમને તેમના ભૂતકાળની ઘણી વાતો કહે છે.

આવો, તેમની વાર્તા તેમના પોતાના શબ્દોમાં સાંભળીએ !

❖ નાગ ગુંફન :

આ પ્રકારની ભાત સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત અને દક્ષિણ
ભારતમાં

રંગોળીમાં, ભરતગૂંથણમાં તથા દીવાલ શણગારવામાં

વપરાય છે.

❑ દાદાજીને યાદ છે :

મારા દાદા અને પરદાદાના સમયથી અમે મદારીના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલાં છીએ. સાપ
અમારા જીવનનો એક મહત્વનો ભાગ છે. અમે સાપને વાંસની ટોપલીમાં લઈ
એક ગામથી બીજા ગામ ફરતા અને જ્યારે ગામમાં ઊભા રહેતા ત્યાં અમારી આજુબાજુ
ટોળું થઈ જતું, પછી અમે અમારી ટોપલીમાંથી સાપ બહાર કાઢતા.

ખેલ બતાવ્યા પછી પણ લોકો ઊભા રહેતાં. તેઓ જાણે છે કે અમારા ડબામાં ઘણાં પ્રકારની ઔષધિઓ રહેતી. અમે આ ઔષધિ જંગલમાંથી એક કરેલા છોડમાંથી બનાવતા. હું આ બધું મારા દાદાજી પાસેથી શીખેલો.

મને આનંદ છે કે હું મારી ઔષધિથી લોકોની મદદ કરી શકતો. કારણ કે એ સમયે ડૉક્ટર અને હોસ્પિટલ ખૂબ જ દૂર હતાં. તેના બદલામાં લોકો અમને થોડા પૈસા અથવા અનાજ આપતા. આ રીતે અમે અમારું ગુજરાન ચલાવતા.

ક્યારેક કોઈને સાપ કરડ્યો હોય તે જગ્યાએ મને બોલાવવામાં આવતો. ડંખના નિશાન પરથી હું જાણવાનો પ્રયત્ન કરતો કે એ માણસને કયા પ્રકારના સાપે ડંખ માર્યો છે.

તે પછી હું તેના માટે ઔષધિ આપતો.પરંતુ હું હંમેશાં સમય પર મદદે જઈ શકતો ન હતો. તમે જાણો છો કે અમુક સાપના ડંખથી તરત જ મૃત્યુ થાય છે. પરંતુ બધા સાપ ઝેરી હોતા નથી.

ક્યારેક ખેડૂતો ‘ સાપસાપ ... ’ ની બૂમો પાડતાં મદદ માગવા આવતા , ત્યારે હું તે સાપ પકડી લેતો ...

છેવટે તો, હું બાળપણથી સાપ પકડવાનું કામ કરતો હતો.

ઓહ! તે દિવસો સારા હતા અને અમે લોકોને ઘણી રીતે મદદ કરી શકતા હતા.

અમે તેમનું મનોરંજન પણ કરતા. તે અત્યારના સમય જેવું ન હતું જ્યારે લોકો મનોરંજન માટે ટેલિવિઝન જોતા હોય છે.

જ્યારે હું મોટો થયો ત્યારે મારા પિતાજીએ મને સાપના ઝેરી દાંત કાઢતાં શીખવ્યું.

તેમણે મને સાપની ઝેરની નળી કેવી રીતે બંધ કરવી તે પણ શીખવ્યું.

□ વિચારો અને કહો :

૧) શું તમે સાપ જોયો છે ? ક્યાં ?

જા) હા, અમે સાપ ખેતરમાં જોયો છે .

૨) શું તમે તેનાથી ડરો છો ? કેમ ?

જા) હા, તેના કરડવાનો દર લાગે છે .

૩) શું તમે માનો છો કે બધા સાપ ઝેરી હોય છે ?

જા) હા , બધા સાપ ઝેરી હોય છે .

૪) શું તમે કોઈને “બીન” વગાડતાં જોયા છે ? ક્યાં ?

જા) હા, મે મદારી ને બિન વગાડતાં જોયા છે .તે શેરી કે મહોલ્લા માં ખેલ બતાવતા હોય છે.

પ્રકરણ ૧માં તમે જોયું કે સાપને કાન હોતા નથી. શું સાપ ‘બીન’ સાંભળે છે? કે

“બીન” હલે તેમ નાચે છે ? તમે શું માનો છો ?

□ આપણે શું કરી શકીએ ?

આર્યનાથ! તારા પિતા બાળપણથી જ મારી સાથે મુસાફરી કરતા. તે શીખવ્યા વગર જ ‘બીન’ વગાડતા શીખી ગયા હતા.

અત્યારના દિવસોમાં હવે મુશ્કેલીભર્યું છે. હવે સરકારે જંગલી પ્રાણીઓને પકડવાનો અને તેમને પાસે નહિ રાખવાનો કાયદો બનાવી દીધો છે.

કેટલાંક લોકો પ્રાણીઓને મારીને તેમની ચામડી મોંઘા ભાવે વેચે છે. તેથી સરકારે તેમની વિરુદ્ધ કાયદો બનાવી દીધો છે.

હવે, આ કાયદાને લીધે અમે કેવી રીતે ગુજરાન ચલાવીએ ? લોકો કહે છે અમે સાપને ખરાબ પરિસ્થિતિમાં રાખીએ છીએ. પરંતુ અમે લોકોએ ક્યારેય સાપને માર્યા નથી અને તેમની ચામડી વેચી નથી.

□ જો અમે ઇચ્છયુ હોત તો સાપને મારીને ઘણાં પૈસા કમાઈ શકતા હતા પરંતુ અમે ક્યારેય એવું કર્યું નથી અને કરીશું પણ નહિ. સાપ અમારો ખજાનો છે. જે અમે એક પેઢીથી બીજી પેઢીને આપીએ છીએ. અમે અમારી દીકરીઓના લગ્નમાં પણ સાપ ભેટમાં આપીએ છીએ. અમારા ‘કાલબેલિયા’ નૃત્યમાં પણ સાપના જેવું જ હલનચલન હોય છે.

□ આર્યનાથ, તારે તારા માટે અલગ જ જીવન બનાવવાનું છે. તને તારા પિતા તરફથી ‘બીન’ વગાડવાની ભેટ મળી છે. તું અને તારા પિતરાઈ ‘બીન’ વગાડી લોકોનું મનોરંજન કરી શકો છો.

□ પરંતુ તમે તમારા વડીલો તરફથી મેળવેલું આ જ્ઞાન બરબાદ કરતા નહિ.

વપરાયેલા સંગીતનાં સાધનો :

“બીન”

“તુંબા” (એક પ્રકારનો ડમ)

“ખંજરી અને ઢોલ”.

✓ ઢોલ સિવાયનાં ત્રણેય વાદ્યો સૂકવેલી દૂધીમાંથી બનાવવામાં આવે છે.

તમારા સાપ વિશેના આ જ્ઞાનની ગામ કે શહેરમાં
બાળકો સાથે આપ-લે કરો.

તેમને કહો કે તેઓ સાપથી ડરે નહિ. તેઓને ઝેરી
સાપ ઓળખવામાં મદદ કરો.

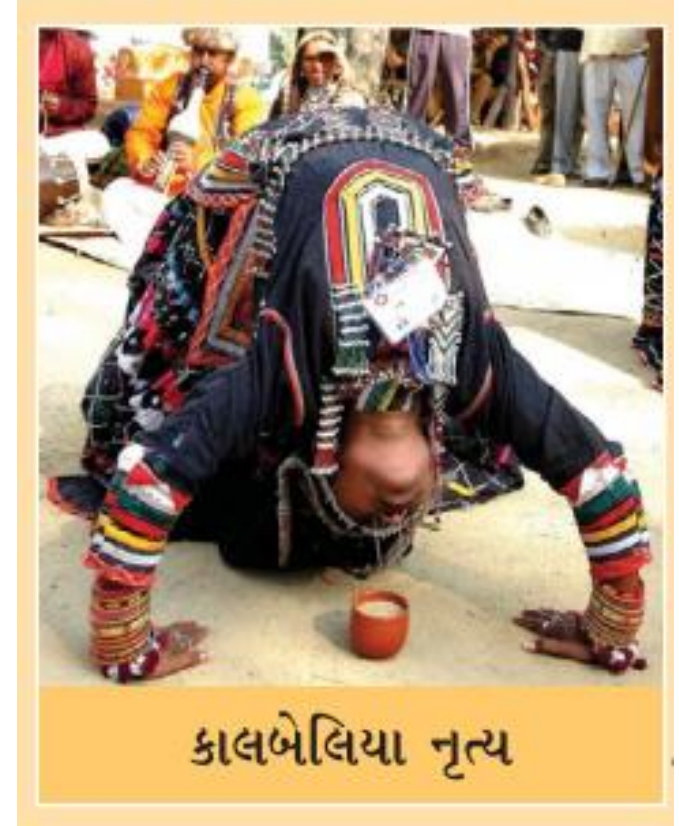
તેમને કહો સાપ કેવી રીતે ખેડૂતોના મિત્ર
છે. તેઓ ખેતરમાંથી ઉંદર ખાઈ જાય છે,
નહિ તો ઉંદર પાક ખાઈ જાય.

લખો

□ તમે ક્યારેય પ્રાણીઓને મનોરંજન માટે ઉપયોગમાં
લેવાતાં જોયાં છે ?

(ઉદાહરણ તરીકે સરકસમાં, રોડ પર અથવા પાર્કમાં)

કાલબેલિયા નૃત્ય

1) શું તમે આ જોયું છે ? ક્યારે ?

જ) હા, મેં રસ્તામાં વાંદરાઓની જોડી બનાવતી એક મદારી જોયેલી છે.

2) ક્યાં પ્રાણીઓના ખેલ તમે જોયા છે ?

જ) રીંછ ,માકડું , સાપ સર્કસ માં હાથી અને સિંહ .

3) લોકો ખેલ-તમાશામાં પ્રાણીઓ સાથે કેવો વ્યવહાર કરે છે ?

જ) પ્રાણીઓના કાર્યોથી લોકો મનોરંજન કરે છે. વળી, કેટલાક લોકો એવા પણ છે જેઓ પ્રાણી અને પથ્થરો ફેંકી પ્રાણીઓને ચીડવતા હોય છે. ઉપરાંત, કેટલાક લોકો આ પ્રાણીઓની ક્રિયાઓની નકલ કરે છે.

4) ખેલ જોયા પછી તમારા મનમાં કેવા પ્રશ્નો થયા હતા ?

જ) એનિમલ શો જોઈને મારા મનમાં અનેક સવાલો ઉભા થયા. તેમાંના કેટલાક હતા: વાંદરાઓને દોરડા સાથે કેમ બાંધવામાં આવ્યા હતા?

મદારી કેમ તેમને ગાળો આપી રહી હતી? પ્રદર્શન કરતી વખતે વાંદરાઓને કેવું લાગ્યું હતું?

વાંદરાઓ પણ આપણી જેમ સ્વતંત્રતાને યાહે છે કે પછી તેમને આનંદ કરવામાં આનંદ આવે છે?

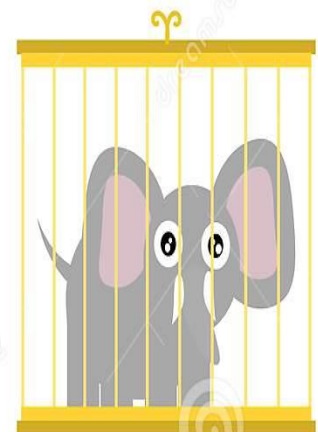
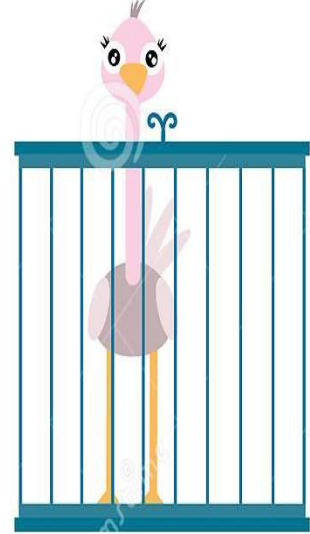
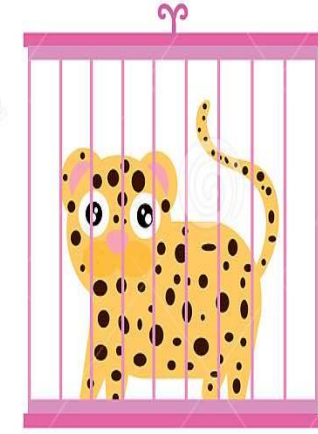
❑ કલ્પના કરો કે તમે પાંજરામાં પ્રાણી છો. તમને કેવું લાગે છે તે વિચારો. નીચેના વાક્યો પૂર્ણ કરો:

❑ હું ડરું છું જ્યારે

જ્યારે મારા ટ્રેનર આવે છે અને મને તાલીમ આપવા માટે મને ધાતુની લાકડીઓ વડે માર મારતા હતા.

❑ હું ઈચ્છું છું

કે મને આ પાંજરામાંથી મુક્તિ મળી રહે. જ્યારે હું મારા બધા મિત્રોથી મુક્તપણે રહેતા પાંજરાપોળમાં જીવવાનું બને છે.

❑ હું દૂખી છું.

જ્યારે હું જંગલમાં મારા પરિવાર અને મિત્રોથી દૂર પાંજરામાં રહેવું પડ્યું ત્યારે હું દૂખી છું..

❑ જો મને તક મળે તો હું

જો મને તક મળે તો હું પાંજરામાંથી છટકીશ અને જંગલમાં છૂટીશ. પાંજરા માંથી મુક્ત થઈ મારા બીજા પ્રાણી મિત્રો સાથે હું ડર્યા વિના જીવી શકું

❑ મને તે જરાય પસંદ નથી જ્યારે

મને મારા ટ્રેનર સર્કસ માં શો કરવા તાલીમ આપતા હોય અને લાકડી કે ચાબુક થી મારે છે.

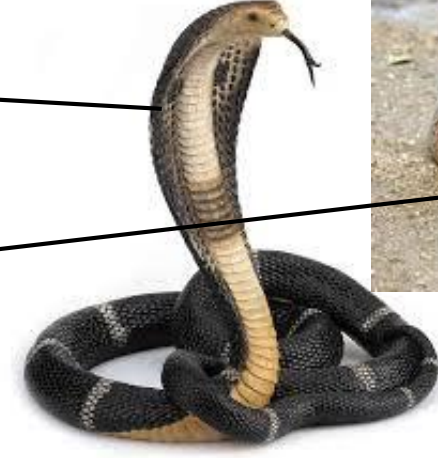
શું તમે જાણો છો ?

આપણા દેશમાં ઘણા પ્રકારના સાપ જોવા મળે છે. તેમાંથી માત્ર ચાર પ્રકારના સાપ ઝેરી હોય છે.

- તેઓ કોબ્રા (નાગ),
- કાળોતરો,
- રસેલ વાઈપર (ખડચિત્તડ),
- સો-સ્કેલ્ડ વાઈપર (ફૂરસા) છે.

સાપને બે પોલા દાંત હોય છે. જ્યારે એ કરડે છે ત્યારે ઝેર તેનાં દાંત દ્વારા માણસના શરીરમાં પ્રવેશે છે.

સાપના કરડ્યા પછી બચવા માટેની દવા હોય છે. સાપના ઝેરમાંથી આ દવા બનાવવામાં આવે છે. મોટેભાગે તે દવા સરકારી દવાખાનામાં મળે છે.

લખો :

મદારીની જેમ, બીજા ક્યા લોકો પોતાના ગુજરાન માટે પ્રાણીઓ પર નિર્ભર છે ?

તમારા આસપાસના વિસ્તારમાં કેટલાક લોકો સાથે વાત કરો કે જેઓ એક કે તેથી વધારે પ્રાણીઓ તેમનાં જીવનનિર્વાહ માટે રાખે છે.

ઉદાહરણ તરીકે, ઘોડાગાડી માટે ઘોડા, દૂધ માટે ગાય, ઈંડાં માટે મરઘી વગેરે.

1) તેઓ જે પ્રાણીઓ રાખે છે તેમનાં નામ આપો.

કેટલાં પ્રાણીઓ છે ?

જ) તેઓ ગાય , ભેંસ , ઊંટ , બળદ વગેરે.

2) તે પ્રાણીઓ માટે કોઈ અલગ જગ્યા છે ?

જ) હા ,તે પ્રાણીઓ માટે અલગ જગ્યા હોય છે.

જેમકે ,ગાય માટે કોઢ , ઘોડા માટે તબેલો , ઊંટ માટે રણ વગેરે.....

3) તેની સંભાળ કોણ રાખે છે ?

જ) તેની સંભાળ તેના માલિકો રાખે છે .

4) તે પ્રાણીઓ શું ખાય છે ?

જ) તે પ્રાણીઓ ખોળ ,લીલોઘાસ ચારો , વગેરે ખાય છે.

5) શું પ્રાણીઓ ક્યારેય બીમાર પડે છે ? તે વખતે પાળનાર વ્યક્તિ શું કરે છે?

જ) હા, પ્રાણીઓ બીમાર પડે છે . તે વખતે પાળનાર વ્યક્તિ પશુ ડોક્ટર બોલાવી તેમની યોગ્ય સારવાર કરે છે.

આપણે શું શીખ્યાં

સરકારે કાયદો બનાવ્યો છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ સાપને પકડી અથવા રાખી શકશે નહિ. તમે આ કાયદા વિશે શું વિચારો છો? તમારા જવાબ માટે કારણ આપો અને તમારા પોતાના શબ્દોમાં લખો.

- ✓ હું સરકારશ્રી ના આ કાયદા સાથે સહમત છું કારણ કે આ કાયદો બનાવવથી સાપનું રક્ષણ થશે અને તેની વિવિધ પ્રજાતિ ની સંખ્યા માં વધારો થશે.
- ✓ મને લાગે છે કે સરકારે પ્રાણીઓના કલ્યાણ માટે આ કાયદો બનાવ્યો છે. ઘણા લોકો પ્રાણીઓ અથવા તેમની આજીવિકાનો ઉપયોગ કરે છે અને વધુ પૈસા કમાવવા માટે તેમનું શોષણ કરે છે. મને લાગે છે કે પ્રાણીઓ મુક્ત જીવન જીવવામાં ખુશ થશે અને જંગલમાં તેમના પરિવાર અને મિત્રો સાથે આનંદ કરશે. તેથી જ સરકાર પ્રાણીઓના હિતમાં આવા કાયદા બનાવી રહી છે.

